

»Jeg kender øer, som har fjelde ...«

De første nationale færinge (1)

Af Søren Møller Christensen

Færinge i København

»Det lykkedes os i Aar at faa et Færingegilde, Fastelavns Lørdag som sædvanligt, til hvilket vi i alt, saa vidt jeg husker, var 23. – Jeg vil ikke give en omstændelig Beretning, som vist vilde blive lidt trættende; men sikkert er det, at det var rigtig fornøjeligt, og at folk vare i den rette stemning. – Vi spiste først oppe hos Olsens; det var et rigtigt »Fest«maaltid; lidt højtidelighed og Alvor før det mere muntre Sold skader jo ikke. Der sang vi saa Fr. Petersens »Eg ogjar veit osv.« [Jeg kender øer...] og »Hvat kann røra...« [Hvad kan røre...] som iblandt os næsten er blevne en Slags Nationalsange, og der blev holdt Taler, de færøske for Landet (Hjalmer) og Sproget (jeg) og endelig Skaalen for Danmark (Jørgen), som vi toge med for at undgaa ethvert Skin af seperatistiske Tendenser. – Derefter fulgte saa Soldet, som blev holdt hos en Restauratør, hvor vi havde faaet et særligt Værelse; nu afvexlede Alvor og Gammen ved Punscheglassene; Viserne som særlig vare skrevne til denne Gang bleve sungne, og tillige opfriskede man Mindet om de gamle kendte Viser fra de tidligere Gilder. Det hele afsluttedes med en god gammel færøsk Dans til »Ormin lengi«, som for Resten ikke lod til at falde i Restauratørens smag. – Klokken var halv tre, inden vi skiltes ad efter en fornøjelig Aften.« (2).

Sådan skrev den unge færing Christian Bærentsen til sin fader i Thorshavn søndag den 20. marts 1881. Chr. Bærentsen boede på Regensen i København, hvortil han var flyttet for at studere, og her mødte han det første færøsk-nationale miljø.

Københavnrefæringe havde i en årrække dyrket det færøske fællesskab; det var begyndt tilbage i 1876, da 3 studerende fra Færøerne inviterede til færøsk middag. Middagen blev en stor succes og startskud til en tradition for færøsk gæstebud på fastelavnslørdag og fra 1881 en officiel Færingeforening. Denne forening arrangerede fester, skovture, foredragsaftener, opret-

tede et færøsk bibliotek, købte et stykke jord på Vestre Kirkegård og sågar en færøsk båd, som lå i Københavns Havn. Til festerne blev der digtet fædrelandssange og danset færøsk kædedans, foredragsaftenerne omhandlede specielle færøske emner og i biblioteket kunne det enkelte medlem låne litteratur om Færøerne.

Med andre ord begyndte en gruppe færinger i København at mødes med den begrundelse, at de kom fra Færøerne, og derfor alle havde del i et nationalt fællesskab.

Færingerne har efter al sandsynlighed besøgt hinanden før 1876, men det var nyt, at den slags møder fik tilskrevet national betydning. Hvordan kan denne ændring forstås? Hvordan kan det være, at københavnerfæringerne begyndte at arrangere færinger-gilde, holde tale for landet, syngte national-

Den officielle færingerforening blev rammen om en række vedvarende tiltag såsom oprettelsen af et bibliotek med litteratur om Færøerne, indkøb af en færøsk båd og »... Erhvervelsen af et Jordstykke paa Vestre Kirkegaard til Fælles Gravsted for Færingar i Kiøbenhavn.« (Dimmalætting 23/7-1892). Begravelsen tillægges ofte en stor symbolsk betydning, og for københavnerfæringerne har det færøske gravsted på Vestre Kirkegård været en forsikring for, at de kunne blive begravet som en del af det nationale fællesskab, selvom de var langt fra fædrelandet. Ovenstående billede er fra det færøske afsnit på Vestre Kirkegaard 1999. (Foto: George Nellemann).

sange og danse færøsk dans netop i 1870erne og 1880erne? Og hvordan kom det til udtryk? Det er disse spørgsmål, jeg vil søge at belyse i denne artikel ved hjælp af breve, sange og andre kilder med baggrund i københavnerfæringernes virke i 1870erne og 1880erne.

Den internationale nationalisme

Den svenske etnolog Orvar Löfgren har i en række analyser af den svenske nationaliseringsproces (Löfgren 1989 og 1993) præsenteret et spændende teoretisk perspektiv på nationalismen. Hans teori kan forstås ud fra det umiddelbare paradoks, at nationalismen som idé er altomfattende global, men i sin konkretisering bliver lokaliseret i en begrænset nation. At alle nationer tager udgangspunkt i den samme ideologi samtidig med, at den enkelte nation hævder at være kvalitativt anderledes end alle andre.

De internationale idéer om nationalismen, som alle nationer har tilfælles, kalder Löfgren for den internationale grammatik – eller med et mere illustrativt udtryk: De nationale byggeklodser der indgår i et gør-det-selv-sæt. Disse byggeklodser er nationale symboler som flag, nationalhymne, nationallandskab, folkekultur, folkekarakter, nationalsmag etc. Den internationale grammatik er altså en slags model for, hvilke elementer en nation bør indeholde.

Med udgangspunkt i den internationale grammatik konstruerer den enkelte nation så, hvad Löfgren kalder det nationale leksikon, hvilket er den enkelte nations specifikke udgave af den internationale grammatik. Både Danmark og Sverige har således et nationallandskab, men i de to specifikke udgaver bliver det til henholdsvis bølgende kornmarker og den tyste, vældige fyrretræsskov.

At Löfgren kalder de internationale idéer for en grammatik lægger op til at forstå dem som en fast struktur forstået på den måde, at de er det uomgængelige og uforanderlige grundlag for skabelsen af enhver nation. Om det er det, Löfgren mener, er ikke helt tydeligt i hans artikler, men under alle omstændigheder er det ikke den måde, jeg vil bruge hans begreber. Jeg ser ikke de internationale ideer som en facitliste for, hvilke elementer en nation skal indeholde, men nærmere som en model de enkelte nationer måtte / må forholde sig mere eller mindre fast til. En nation kan således godt undvære nogle af byggeklodserne og nye byggeklodser kan blive føjet til (3).

Den danske antropolog Tom Nauerby analyserer i sin bog »No nation is an island« Færøernes nationalisering udfra et perspektiv, der er beslægtet med Löfgrens (Nauerby 1996). Han tager udgangspunkt i en lignende opdeling, hvor han kalder det fælles idégrundlag for det nationalromantiske »blueprint«. Forskellen mellem Löfgrens og Nauerbys perspektiver ligger

bla. i Nauerbys mere eksplicite understregning af de grænsedragningsprocesser, som kommer til udtryk i konstruktionen af den enkelte nations udgave af dette »blueprint«. Perspektivet er inspireret af den norske antropolog Frederik Barth, der i en analyse fra 1969 påpegede, at kollektive identiteter (såsom nationalitetsfølelse) ikke skal ses som noget givet og fast, der eksisterer isoleret i den enkelte kultur. I stedet må relationen til »de andre«, skabelsen af »os« som modsætning til »dem«, være central, fordi det er i denne relation at kulturen skabes / får tilskrevet betydning. Et vigtigt element i skabelsen af en national kultur er således den symbolske grænsedragning, og som en følge heraf må de nationale symboler også ses som symbolske grænsemarkører (Barth 1969).

At københavnerfæringerne dansede færøsk kædedans til »Ormin lengi« fastelavnslørdag 1881 kan udfra ovenstående betragtninger således ikke forklares med, at kædedansen var en del af den evige færøske folkesjæl. At kædedansen blev et betydningsfuldt færøsk-nationalt symbol kan derimod forstås på baggrund af, at den dels levede op til nogle af de forventninger der (internationalt) lå til en national folkekultur, dels at den var en god symbolsk grænsemarkør. Havde kædedansen været en del af den danske folkekultur, så kunne københavnerfæringerne have danset nok så meget uden at få markeret den forskel, der var afgørende for at få trukket en grænse mellem færøsk og dansk. En grænse som Chr. Bærentsen satte ord på, da han bemærkede, at kædedansen »... for Resten ikke lod til at falde i Restauratørens smag« (4).

Forskellene der gjorde en forskel

1800tallets københavnske studiemiljø må have været ideelt for københavnerfæringernes nationale vækkelse. Langt hjemmefra i kongerigets hovedstad kunne de opleve de kulturelle forskelle mellem dansk og færøsk, samtidig med at de kunne iagttage, hvordan den danske nationalfølelse blev iscenesat. Med andre ord kunne man forestille sig, at mødet med byen gav dem indsigt i, hvordan en nation burde se ud, samtidig med at de blev bevidste om, at de var færøske, og at det var noget andet end at være dansk. Men københavnerfæringernes første nationale møde var som nævnt først i 1876 på trods af, at der havde været både et nationalt miljø og færøske studenter i København igennem hele 1800tallet. Et nærliggende spørgsmål må derfor være, hvorfor det første møde blev lige præcis i 1876 og ikke et hvilket som helst andet år i løbet af 1800tallet. Mit bedste bud er, at det først var på det tidspunkt, at færingerne i København begyndte at forstå deres oplevelse af kulturel forskellighed mellem dansk og færøsk som en betydningsfuld forskel. Der har været mange andre forskelle i deres liv – studerende

overfor ikke studerende, mænd overfor kvinder osv. – og der har ikke været nogle tvingende grunde til, at lige præcis forskellene mellem dansk og færøsk skulle blive dem, der gjorde en forskel.

Når forskellene mellem dansk og færøsk således ikke i dem selv var betydningsfulde, må der have været noget, der gjorde, at forskellene blev vigtige, og at det dermed blev meningsfyldt for københavnnerfæringerne at sætte ord og begreber på den færøske nationalfølelse.

Der er ikke noget simpelt svar på, hvad dette »noget« har været, og jeg vil heller ikke hævde, at denne artikel kan give svaret. Men den vil behandle nogle af de omstændigheder, som jeg ser som centrale for forståelsen af denne ændring i københavnnerfæringernes selvforståelse.

De omstændigheder, som artiklen beskæftiger sig med, vil her forsøgsvis blive inddelt i to kategorier – idépåvirkning og samfundsmæssige forandringer. Idépåvirkningerne var især det ovenfor omtalte nationale miljø i København og en voldsom debat om det færøske sprogs status, som fandt sted fra 1840'erne. De samfundsmæssige omstændigheder, der havde indflydelse på udviklingen, var især, at den traditionelle bonde-fisker økonomi på Færøerne gik kraftigt tilbage til fordel for en mere kapitalistisk orienteret fiskerøkonomi.

I det følgende vil jeg således analysere københavnnerfæringernes formulering af den færøske nationalfølelse ud fra Löfgrens og Nauerbys teorier om de (inter)nationale symboler og grænsedragningen mellem nationer. Samtidig vil jeg også forsøge at skitsere nogle af de omstændigheder, der gjorde denne formulering aktuel.

Det færøske flag blev også konstrueret af københavnnerfæringerne – men først i 1919 ca. 40 år efter den periode, som er denne artikels emne. Når flaget anskues som en national byggeklods, så virker det umiddelbart som en mangel, at københavnnerfæringerne ikke konstruerede det i 1870'erne og 80'erne. Men som tidligere nævnt så skal den internationale grammatik ikke betragtes som en facitliste. For københavnnerfæringerne ville et flag have været i modstrid med deres anti-seperatistiske linje, da flaget, i langt højere grad end de nationale sange, var et statsligt suverænitetsymbol. Efter at flaget var blevet konstrueret i 1919, blev det da også hurtigt mål for en magtkamp mellem danske og færøske kræfter. En kamp som fik sin foreløbige kulmination på Færøerne i 1930, hvor det danske politi under åbningen af Lagtinget på St. Olafsdag greb ind 3 gange mod færingene, som brugte det færøske flag (Patursson 1931 s. 5-12). Omstående billede viser en nutidig og fredeligere kombination af færøsk flag, St. Olafsdag (Olaj) og politi. (Foto: Postverk Føroya).

Den inderlige nation

Københavnærfæringerne udgav i 1892 en sang- og visesamling med titlen: »Føriskar Vysur. Irktar o sungnar äv Føringun y Kjøpinhavn (1876-92)«, hvor alle sangene, som det fremgår af titlen, var skrevet af københavnærfæringerne selv. Sangene er interessante i denne sammenhæng, fordi de alle prøver at beskrive, hvad det vil sige at være færøsk. Ved at analysere sangene er det således muligt at få et indblik i, hvordan københavnærfæringerne formulerede deres nationalfølelse.

Samtidig er jeg fascineret af selve den situation, der opstår, når en national sang bliver sunget. Når københavnærfæringerne indledte deres gilder og møder med en eller flere sange, så har det muligvis virket som en bekræftelse af deres nationale fællesskab. En bekræftelse der ligger i det lille fællesskab, som opstår, når sangen forener de mange individuelle stemmer i én, alt imens nationen prises igennem nationale symboler som nationallandskabet i »Jeg kender øer, ...« (5).

»1. Jeg kender øer, som har fjelde / og grønne lier, / og hvidklædte er de om vintertid; / og åer løber smukke her / og fosse mange; / de vil alle skynde sig / ud i det blå hav. / Gud velsigne mit fødeland Færøerne.«

»Jeg kender øer, ...« var (og er) den mest kendte af københavnærfæringernes sange. Den blev skrevet af digteren Frederik Petersen til det første færingsgilde i 1876, og i lang tid blev den betragtet som den færøske nationalsang.

De tre første strofer beskriver Færøernes landskab ved hjælp af stemningsbilleder som det ovenstående – grønne fjelde med skyndsomme åer og fosse, sommerens spejklare hav, stormen der suser om fjeldtoppene og brændningen, som bærer sten op på strandbredden. I strofe fire og fem konstateres det, at Færøerne ikke er stort og rigt som andre lande, men at færingshjerte slår frit på Færøerne, og med Guds hjælp »... fås dagligt brød på færings tallerken.« I strofe seks sluttet sangen med et ønske om, at lykken må følge fædrelandet »... så længe solen lyser i fjeldene / om morgentid / og skyggen færdes over den grønne slette / og stejle lier.«

Det gennemgående landskabelement i »Jeg kender øer, ...« er fjeldene, som i det hele taget var københavnærfæringernes mest yndede symbol for Færøerne. At lige præcis fjeldene blev et nationalt symbol virker umiddelbart tilforladeligt – Færøerne består jo stort set kun af fjelde. Men også kun umiddelbart, for selv om Færøerne topografisk set stort set kun består af fjelde, så betyder det ikke, at fjeldene pr. automatik i enhver tænkelig sammenhæng må være vigtige i færingeres selvforståelse.

Beskrivelsen af fjeldene i »Jeg kender øer, ...« er nemlig ikke topogra-

fisk men national-symbolsk, det er nationallandskabet, som i den specifikke færøske udgave bliver de grønne fjelde med små bække, som skynder sig mod havet. Nationallandskabet adskiller sig fra det topografiske landskab ved, at det har en symbolsk betydning, og som sådan er det en grænsemarkør, der viser, hvordan nationen adskiller sig fra den nation, som grænsen trækkes i forhold til.

For københavnrefæringerne måtte grænsen trækkes mod Danmark, fordi deres verden var præget af den danske nation, både i København hvor de boede, og på Færøerne hvor de var født. Overfor de danske bøgeskove og bølgende kornmarker er det da også svært at tænke sig en mere magtfuld grænsemarkør end fjeldene.

Dette havde ikke været tilfældet, hvis grænsen skulle være trukket mod Norge, hvor fjeldene som bekendt også var et nationalt symbol. Men det var altså ikke tilfældet, og i stedet blev fjeldene nærmest et dobbelt symbol, der markerede afstand til Danmark og slægtskab med Norge.

Københavnrefæringerne betonede dette slægtskab, når de pointerede, at Færøerne oprindeligt var blevet koloniseret af norske vikinger og, at Færøerne derefter var blevet en del af Danmark gennem Norges union med Danmark (1397-1814) (6). Samtidig har københavnrefæringerne sandsynligvis identificeret sig med de norske studerende, som cirka 100 år tidligere havde været i en situation, der på mange måder lignede københavnrefæringernes. I 1770erne var nordmænd i København således begyndt at samles omkring det at være norske, og som for københavnrefæringerne blev fjeldene et vigtigt symbol på deres samhörighed. Ifølge Löfgren blev disse fjelde i den norske vildmark et symbol på frihedslængsel og urnorskhed, en kobling som han genfinder i flere nationale bevægelser (Löfgren 1993 s. 92).

Det er således nærliggende at forstå fjeldene i københavnrefæringernes sange som nationale frihedssymboler, men hvis vi med frihed forstår suverænitæt, så modsiger kilderne flere steder argumentationen.

Københavnrefæringerne understregede således gang på gang, at de ikke var seperatistiske. Tydeligst ses det i Chr. Bærentsens tidligere gengivne omtale af færingegildet, hvor han omtaler skålen for Danmark »... som vi toge med for at undgaa ethvert Skin af seperatistiske Tendenser.« (7). Desuden digtede en anden af københavnrefæringerne – studenten J. Hammer-shaimb – en sang med titlen »Danmarks skål« (8) – i sangen understreges, at »Færing jeg være må ...«, men at kærlighedsbånd binder Færøerne til Danmark, og den slutter med at konstatere, at »Dig [Danmark] vil jeg følge med glæde, i hele min tid.«.

Eksemplet viser, at københavnrefæringerne brugte et internationalt symbol som fjeldet, men at de omformede det i forhold til deres egen situation. På denne måde kunne fjeldet markere forskel uden nødvendigvis at signa-

lere et ønske om statslig separation. Denne moderering af symbolet har måske også forbindelse til et træk, som har undret mig fra starten, nemlig at fjeldene i »Jeg kender øer, ...« ikke signalerer modstand. I stedet for at fremstå voldsomme og vilde så er de solbeskinnede, græsbeklædte med små lystige bække og når stormen suser så »... spiller [den] melodi på fjeldtoppen«. Fjeldene i det færøske nationallandskab virker således inderliggjorte, og de kalder – for mig at se – mere på en stille nationalfølelse end på aggressiv nationalisme.

Københavnærfæringernes sange kaldte dog ikke kun på den stille nationalfølelse. Det er tonen og indholdet i Chr. Bærentsens sang »Færøerne og færøssprog« (9) et eksempel på. I strofe ét beskrives, hvordan en stor forstenet kæmpe (en bestemt klippe) i Nordhavet har set alt, hvad der er hændt på Færøerne. Og videre i strofe to hvordan den har set »... da i farne tider / både sejle ind, / bemanded med frie mænd, / frie i sind og skind. / Nordmænd gæster færøland, / flygter fra herrebud – / endnu dog var stor fare / at tæmme disse mænd.« I strofe tre skildres, hvordan mørket sænker sig over øerne, og i strofe fire forklares mørket – frimænd (færinge) må trælle for fremmede folk, et enkelt lys i mørket er det dog, at færinge stadig taler modersmålet. Strofe fem slutter sangen: »Igen sol fra havet stiger / på sin kongevogn: / igen færinge blev frie, / tog ved sin ejendom. / Endnu er den færøske tunge bunden, / ejer endnu ej sit; / lev sproget gamle, unge! / lad det være stærkt og frit!«

Anskues sangen i dens helhed, er den bygget op over Færøernes historie fra landnamstiden begyndende ca. 825, hvor nogle høvdinge flygtede fra den norske konge, hvorefter mørket sænkede sig over Færøerne da først Norge og senere Danmark-Norge fik overherredømmet. Tilsidst beskrives så en tid, hvor færingerne igen er blevet frie.

Tonen og formuleringerne virker umiddelbart separatistisk, især den gennemgående brug af ordet fri og skildringen af det dansk-norske overherredømme som en mørketid underbygger denne antagelse. I modstrid hermed er det dog, at Chr. Bærentsen i de breve, som han skrev til faderen, gang på gang fremhævede sin anti-separatistiske holdning.

Spørgsmålet er dog også, om sangen overhovedet er separatistisk. Bærentsen omtaler selv sangen i et brev fra 1881, hvori han giver udtryk for, at han har skildret tiden under dansk og norsk herredømme for ensidigt, »... thi der var jo baade godt og ondt ...«. I stedet lægger han vægt på, at det færøske sprog skal være frit i stedet for at blive gemt væk i officielle anliggender, »... jeg tror ikke, at et Folk har godt af at betragte sit eget Sprog som en gammel Frakke, der kan være god nok til at gaa med hjemme om Hverdagen, men smides hen i Krogen naar man skal være lidt mere stadselig.« (10). Det virker således som om, at Bærentsens sang i højere grad handler

om sprogets frihed end Færøernes eventuelle statslige frihed. Dette kan også forklare den mere uforsonelige tone, for hvad angik sproget, så var der ingen vaklen hos københavnerfæringerne: Det færøske sprog skulle (gen)rejses.

Modersmålets afgørende betydning

»§ 3 I foreningen kan indmeldes hver mand, som er fyldt 14 år, og som er kyndig i det færøske sprog, som man bruger det i skrift og tale.« (11).

Diskussionen om modersmålets status findes i alle nationer, og oftest handler diskussionen om, at sproget er trængt. For københavnerfæringerne var modersmålet således også det indiskutabelt vigtigste emne, og det virker som om, at der var særdeles gode grunde dertil. På Færøerne talte man således dansk i kirken, retten og andre officielle forbindelser, mens man færing imellem talte en ud af flere færøske dialekter, som udgjorde hele det færøske sprog – et skriftsprog eksisterede ikke. Med færøsk-nationale øjne var dette et stort problem, da den altovervejende holdning i samtiden var (og stadig er), at det der adskilte dialekter fra nationalsprog var skriftsproget (Nauerby 1996 s. 73-77). Skriftsproget kan siges at være en uomgængelig byggeklods i nationen – det var tvingende nødvendigt at få konstrueret og accepteret et færøsk skriftsprog. Lykkedes det ikke, ville færøsk fortsat blive betragtet som en dansk dialekt og Færøerne blive set som en del af den danske nation på linje med andre danske øer.

Københavnerfæringerne var dog ikke de første til at interessere sig for det færøske sprog, allerede i slutningen af 1700tallet var færingen Chr. Svabo således begyndt at nedskrive færøske kvad og viser. Men i modsætning til københavnerfæringerne så var Svabos interesse snarere antikvarisk end et udtryk for national bevidsthed. Den nationale bevidsthed blev først introduceret med de to danske folkemindesamlere Rasmus Rask og Svend Grundtvig, som via deres arbejde med det færøske sprog og folkelitteratur blev overbeviste om, at Færøerne besad en nationalitet, som måtte beskyttes.

I sidste halvdel af 1840erne startede en større debat om det færøske skole- og kirkesprog. Svend Grundtvig bidrog med bogen »Dansken paa Færøerne. Sidestykke til Tysken i Slesvig«, hvori han drog paralleller mellem det danske folkesprogs trængte situation i Slesvig og det færøske sprogs lignende tilstand på Færøerne.

Inspireret af debatten og især af Svend Grundtvig skabte den færøske præst V. U. Hammershaimb så det færøske skriftsprog i 1846, og i 1854 blev hans artikel »Færøsk sproglære« trykt i »Annaler for nordisk Oldkyndighed«. Dermed var grunden for et færøsk skriftsprog udarbejdet, og mulig-

heden for færøsk som nationalsprog og modersmål skabt (Nauerby 1996 s. 36-47).

I den konkrete udformning af skriftsproget valgte Hammershaimb at udvikle en etymologisk ortografi, hvilket vil sige, at han prøvede at rekonstruere det, som han mente, var det oprindelige færøske sprog – sproget som det fandtes før, det blev »forurenede« af dansk. Denne oprindelighed mente han at finde på Island, og hans udgave af den færøske retskrivning blev derfor kraftigt påvirket af islandsk.

Ifølge Tom Nauerby betød dette, at skriftsproget blev fremmed for færingerne, hvis talesprog fortsat var kraftigt påvirket af dansk. Men den kraftige islandske indflydelse på skriftsproget blev ikke anset som en trussel mod den nationale identitet på samme måde som den danske indflydelse på talesproget. Dette virker måske inkonsekvent, men for den nationalt bevidste Hammershaimb gjaldt det først og fremmest om at adskille færøsk fra dansk. At det færøske skriftsprog derved blev meget lig det islandske var i denne henseende underordnet.

Med sproget som en ny konstruktion virker det således forståeligt, at københavnerfæringerne krævede kendskab til modersmålet som krav for optagelse i Færingeforeningen, at mødeprotokollen og sangene blev skrevet på færøsk, og at 12 ud af 25 foredrag fra 1881 til 1892 omhandlede enten det færøske sprog eller var oplæsning af færøsk litteratur (12). Sproget og især skriftsproget måtte bruges for at sikre det anerkendelse som et selvstændigt nationalsprog, en anerkendelse som var afgørende for anerkendelsen af den færøske nationale identitet som forskellig fra den danske identitet.

»Hvordan færinger var dengang.«

– Drømmen om folkekulturen

»Jeg kan huske fra gamle historier, / som min moder fortalte om, / om Færøerne i gamle dage, / hvordan færinger var dengang.«

Sådan starter sangen »Gamle fortællinger« (13) af Rasmus Effersøe der siden blev redaktør af Dimmalætting den første nationale avis på Færøerne. Sangen beskriver videre, hvordan det lå de frie færinger på hjertet at gøre heltegerninger, at de var trofaste og aldrig brød ord, at de var ærefulde og at de hjalp venner i nød. Bondens stue var ikke låst, og fløden og kødet fra spisekammeret blev ikke sparet om folk kom forbi, de hidsige blev holdt for nar, men en mand med det rette sind ville blive mindet længe, derfor må historien ikke dø, den skal i stedet gemmes længe og godt.

»Gamle fortællinger« er nærmest prototypen på en sang, der priser de gode gamle dage, dengang de rette dyder blev holdt i hævd. Sangen kan

nemt læses som en kritik af nutiden, men selv om denne kritik er en implicit del af sangen, så er hovedmålet ikke samtidskritik, men i stedet prisning af fortiden – prisning af det traditionelle samfunds moralske fortræffelighed.

Det traditionelle samfund eller rettere folkekulturen var et næsten ligeså uomgængelig element i nationen som det nationale skriftsprog, og det findes da også flere steder i københavnerfæringernes sange og desuden i Chr. Bærentsens breve. I et brev fra 1884 giver han således udtryk for sin foruroligelse over, at færingerne forlader det traditionelle landbrug til fordel for fiskeri. Efter først at have nævnt det rigere udbytte som færingerne får i fiskeriet i forhold til landbruget, skriver han »Men naar jeg tænker der over, stiller det sig altid for mig saaledes, som om det ubundne Liv, som en stor del af Befolkningen føres ind i ved det voxende Skibsfiskeri, nødvendigvis maa have en Skadelig Indflydelse på den Aandelige Karakter.« I Bærentsens øjne var der to mulige løsninger på problemet, for det første måtte der lægges større vægt på landbruget, som var det traditionelle erhverv, og for det andet måtte undervisningen forbedres. Problemet med den allerede eksisterende undervisning var nemlig, at der ikke »... lægges tilstrækkelig Vægt på den Nationale Side, som enhver Undervisning, der virkelig skal kunne danne en Basis for livet, maa have.« (14).

Bærentsen var altså foruroliget over sammenbruddet af det traditionelle samfunds struktur, og han så ophjælpningen af det traditionelle erhverv og oplysning om det nationale som to måder at sikre det traditionelle samfunds værdier og dermed samfundet fra forfald. Modtageren af brevet – Chr. Bærentsens fader – var købmand i Thorshavn, hvilket han havde været, siden den kongelige monopolhandel var blevet ophævet i 1856.

Ophævelsen af monopolhandelen var en vigtig del af de samfundsmæssige ændringer, som Chr. Bærentsen reagerede på i sit brev. Overordnet set var langt de fleste færinge fisker-bønder i de første tre-fjerdedele af 1800-tallet. De fiskede, dyrkede lidt jord og holdt frem for alt får. Ulden fra disse får blev forarbejdet til strikvarer, der som Færøernes vigtigste eksportvare blev solgt gennem den kongelige monopolhandel. Fra midten af 1800tallet og frem ændrede denne situation sig grundlæggende. Den traditionelle fisker-bonde økonomi gik tilbage, mens det langt mere kapitalistiske erhvervs-fiskeri gik frem i en sådan grad, at fiskeriprodukter tegnede sig for 95% af den samlede eksport i slutningen af århundredet (Rasmussen s. 40-44).

Med monopolhandelens ophævelse og fiskeriets fremgang opstod der mulighed og grundlag for en større handel, og blot i de tre første år efter monopolhandelens ophævelse blev der udstedt 100 handelsbevillinger på Færøerne. Af disse var de 21 udstedt til handeler i Thorshavn og heraf en til Chr. Bærentsens fader.

Ønsket om at genoplive / bevare det traditionelle liv blev således anført af

en af dem, som havde fået rigdom på grund af lige præcis det traditionelle livs sammenbrud. Dette virker paradoksalt, men Bærentsens argumentation kan genfindes i de fleste nationer, hvor borgerskabet var drivkraften i nationaliseringen (Löfgren 1989). Paradokset markerer således, at det traditionelle samfund ikke blev genoplivet men omskabt til national folkekultur – en byggeklods i det nye nationale samfund.

Denne ændring i betydning ses bla. ved, at det er gode borgerlige dyder som frihed, ordholdenhed og ærlighed, der fremhæves i »Gamle fortællinger«. Hvorvidt færingerne i det traditionelle samfund var ordholdende og ærlige, er det svært at afgøre, men hvis man ser på ejendomsforholdene, så kommer den frie færing til at fremstå som en noget mytisk figur. I 1700tallet fæstede halvdelen af bønderne således deres jord, og de mange daglejere, karle og piger var kraftigt begrænset i deres frihed på grund af »trælleloven«, der gennem en række forordninger sikrede bønderne arbejdskraft (Rasmussen 1987 s. 41).

Denne mangel på sammenhæng i den nationale selvforståelse kan ses som udtryk for, at den nationale identitet ikke er urgammel – som den hævder – men en ny form for fællesskab, der opstår med det traditionelle samfunds sammenbrud. I forlængelse heraf kan Bærentsens argumentation for en national undervisning forstås som et forsøg på at skabe stabilitet og sammenhæng i det ny samfund ud fra de nye nationale værdier.

Et sådant funktionelt syn på nationalismen kan give en sandsynlig forklaring på, hvorfor det blev vigtigt for københavnrefæringerne at formulere en national identitet. Men det forklarer ikke, hvorfor det blev en færøsk variation og ikke dansk eller skandinavistisk, to sandsynlige muligheder der kunne have sikret stabilitet og sammenhæng i samfundet ligeså vel som en færøsk. Det er således muligt at skitsere den færøske nationalismes mulige funktion men ikke dens konkrete udformning – muligt at forklare dens sammenhængsskabende kraft men ikke at forklare, hvorfor det blev færøsk defineret i modsætning til dansk.

En mulig forklaring på dette ligger i københavnrefæringernes ønske om at komme tilbage og arbejde på Færøerne. Dette ønske kommer blandt andet til udtryk i sangen »Hilsen til Færøerne« (15). I sangen beskriver forfatteren, hvordan han har et tungt hjerte, fordi han må skilles fra Færøerne. Men denne stemning opvejer han med ønsket om, at han »igen til Færøerne kan sejle ind / og for dem virke med velmenende sind ...«. Ønsket deltes også af Chr. Bærentsen, der forklarede faderen sit skift af studie fra filologi til jura med, at »... det maaske kan give Adgang til et Embede på Færøerne. Vi Færing er ikke saa mange, at der kan undværes mange af os.« (16).

Med disse ønsker måtte det være en klar fordel for færingerne, hvis de kunne få formuleret en national identitet, som ville blive betragtet som be-

tydningsfuld i forhold til besættelsen af embederne på Færøerne, embeder som på daværende tidspunkt var besat af danskere (Joensen 1987 s. 83-85). Denne nationale fordel ville de ikke have, hvis den nationale identitet var dansk eller for den sags skyld skandinavistisk.

Det hele samles i Færøsmål

Jeg har i denne artikel beskæftiget mig med, hvorfor og hvordan københavnerfæringerne begyndte at formulere en færøsk nationalfølelse lige præcis i 1870erne og 80erne. Det er der selvfølgelig ikke kommet endegyldige svar ud af, men jeg har forsøgt at komme nærmere på københavnerfæringernes mere eller mindre bevidste motiver, ved at se på den kontekst, som formuleringen foregik i.

Jeg har dels tillagt det national-romantiske miljø i København en vis idémæssig betydning. Miljøet gav dem en indsigt i, hvordan en nation burde se ud, mens sprogdebatten, som i starten hovedsageligt blev ført af danskere, skabte en bevidsthed om, at de var færøske, og at det var noget kvalitativt anderledes end det at være dansk.

Samtidig mener jeg, at ændringerne i det færøske samfund havde afgørende betydning for, at det blev lige præcis i 1870erne og 80erne, at formuleringen blev aktuel. For en københavnerfæring som Chr. Bærentsen fremstod det traditionelle samfunds sammenbrud som et tab af værdier. Ifølge Chr. Bærentsen kunne og burde disse værdier reddes ved at sikre en færøsk-national undervisning. Jeg mener dog ikke, at fokuset på det traditionelle samfund førte til bevarelse af dets værdier. Prisningen af eksempelvis folkekulturens værdier var nærmere en tilpasning til det nye samfund, hvor den nye nationale kultur sikrede stabilitet og sammenhæng.

Med færøsk-nationale øjne var det den danske kultur, der truede med at underminere den færøske nationalitet, og som resultat heraf kom de færøske nationalsymboler til at bære præg af, at de var grænsemærker mod Danmark.

Fjeldene var således et magtfuldt nationallandskab overfor de danske kornmarker, selvom deres betydning som frihedssymbol blev nedtonet på grund af københavnerfæringernes anti-separatistiske linje.

Sproget, og især brugen af det nykonstruerede skriftsprog, var af afgørende vigtighed for københavnerfæringerne. Det var med accepten af det færøske skriftsprog, at københavnerfæringerne kunne hævde færøsk som mere end blot en dansk dialekt. Udover at brugen af sproget var et vigtigt skridt i denne retning, så markerede sproget i dets opbygning afstand fra dansk ved at bruge en islandsk inspireret ortografi.

»Hvad kan røre ...« (17) var den anden af de to nationale sange, som

københavnærfæringerne sang ved færingegildet i 1881. Sangen priser modersmålet, nationallandskabet og folkekulturen, og forener dem i Færøsmål, som bliver lig dét nationale. Jeg vil derfor slutte artiklen med denne sang, der således får lov til at sammenknytte alle de elementer, som har været berørt i artiklen.

»1.Hvad kan røre hjertestrenge? / Hvad kan tapre gøre drenge? / Det er modersmål. / Hvad kan dig i sorgen trøste? / Hvad kan tænde glædesgnisten? / Det er modersmål. /

2.Hør brændingen ved stranden bruse! / Hør storm i fjelde suse! Det er Færøsmål. / Hør fossen på klippen lege! / Hør dværg i hammeren tale! / Det er Færøsmål.

3.Hør det glade lam bræge! / Hør fugl i haugen synge! / Det er Færøsmål. / Hør for fangsten gode, / takkesang fra båden lyder! / Det er Færøsmål.

4.Hør dans i stuen lyder! / Hør om kapper kvæder længe! / Det er Færøsmål. / Hør ved gruen manden gamle / børn om gamle historier samler! / Det er Færøsmål.

5. Du må både ude og hjemme / dyrt som røde guldet gemme / godt dit modersmål / Dybt i din egen barm; / både i glæde og harm / Lyd Færøsmål!«

Noter:

1 Jeg takker Stephan A. K. Thomsen for oversættelse af udvalgte sange i Føriskar Vysur og Ole Madsen for oversættelse af dele af Færingeforeningens mødeprotokol (Felagsbók). Også tak til Mikkel Venborg Pedersen, Tine Damsholt og Søren Stokholm Thomsen for kommentering af manuskriptet og til Postverk Føroya og George Nellemann for udlån af billeder. 2 Fra Færøerne 1968 s. 50. 3 B. Stoklund har eksempelvis påvist, hvordan folkekulturen blev en del af den internationale grammatik via verdensudstillingerne (Stoklund 1994). 4 Fra Færøerne 1968 s. 50. 5 Føriskar Vysur 1892 s. 7-9. 6 I brevvekslingen mellem Chr. Bærentsen og hans fader er der flere eksempler på denne følelse af slægtskab med Norge (Fra Færøerne 1968 s. 53 og 68), i sangen »Færøerne og færøsprøge« (Føriskar Vysur s. 32f) betones tillige færingernes norske rødder. 7 Fra Færøerne 1968 s. 50. 8 Føriskar Vysur 1892 s. 18f. 9 Føriskar Vysur 1892 s. 32f. 10 Fra Færøerne 1968 s. 50f. 11 Felagsbók, Føringafelags i Keypmamahavn. s. 5 (Foreningsbog, Færingeforeningen i København) (Landsbiblioteket i Thorshavn). 12 Dimmalætting – Amstidende for Færøerne, 15. årgang nr. 30 23/7-1892 (Arnagnænsk Institut, Københavns Universitet). 13 Føriskar Vysur s. 34-36. 14 Fra Færøerne 1968 s. 65. 15 Føriskar Vysur 1892 s. 16-18. 16 Fra Færøerne 1968 s. 43. 17 Føriskar Vysur 1892 s. 14f.

Litteratur:

Barth, Frederik: Ethnic Groups and Boundaries. Oslo universitetsforlag 1969.

Fra Færøerne / Úr Føroyum. Dansk-færøsk årbog 1968 s. 42-69 (Arnagnænsk Instituts bibliotek, Københavns Universitet).

Føriskar Vysur. Irktar o sungnar av Føringun y Kjøpinhavn (1876-92). København 1892 (Det Kongelige Bibliotek, København).

Joensen, Turið Sigurðardóttir: At rejse ud for at komme hjem. Københavns Universitet 1987.

Löfgren, Orvar: Böjningsmönster og territorier s. 22-117. I: Ehn, Billy; Frykman, Jonas og Löfgren, Orvar: Försvenskningen av Sverige. Stockholm 1993.

- Löfgren, Orvar: *The Nationalization of Culture* s. 5-24. I: *Ethnologia Europaea* 1989. København 1989.
- Nauerby, Tom: *No Nation is an Island. Language, Culture, and National Identity in the Faroe Islands*. Århus 1996.
- Patursson, Jóannes: *Færøsk selvstyre, Færingerne, et nordisk mindretal, et norrønt folk*. Tórshavn 1931.
- Rasmussen, Petur Martin: *Den færøske sprogrejsning*. Hoydølum 1987.
- Stoklund, Bjarne: *The Role of the International Exhibitions in the Construction of National Cultures in the 19th century* s. 35-44. I: *Ethnologia Europaea*. 1994. København 1994.

Summary

The subject of this article is the first nationalistic Faroese, who were a group of Faroese in Copenhagen, who from 1876 onwards were the first to put a Faroese national feeling into words and ideas. Based on especially songs and letters written by the Faroese living in Copenhagen I have tried to explain, why this happened, and how it was expressed.

Some importance has been ascribed to the national romantic environment in Copenhagen. The environment gave the the Faroese living in Copenhagen an insight into, which elements a Nation should consist of, while a major debate about the status of the Faroese language created a consciousness about the fact, that they were Faroese and not Danish.

I have at the same time argued, that the transition of the Faroe Islands from a traditional to a modern society was decisive for the fact, that this formulation arose in the 1870's and 1880's. The focus on the national values has thus been seen, as an attempt to introduce new values, that could secure stability and coherence in the new society.

The Faroese living in Copenhagen were anti-separatists, which in most cases resulted in a conciliatory tone. This however was not the case, when the subject was the native language, which they fought to get recognised as a national language. The great importance attached to the native language can be seen in the light of the fact, that the Faroese written language had been constructed as late as in 1846, and that the written language was at that time considered the thing that separated a dialect from a national language. The recognition of the Faroese written language was thus decisive for the recognition of a national Faroese identity.

National elements such as national scenery and written language reflected, that the Faroese in their endeavour to formulate what the Faroese characteristic was, had to distance themselves from the Danish context they lived in. The national scenery thus became the green mountains, which stood as a powerful symbol in contrast to the Danish corn fields, and equally powerful and out-dancing was the written language, which had an orthography that was inspired by Icelandic.

The main target for this article have been an attempt to understand, why it became important to formulate a Faroese national feeling. At the same time it have been important for me to show, how this formulation took its point of departure in a kind of international grammar about, which elements a nation should include. Equally important have it been to show, how this specific national formulation had to adapt the grammar to the specific context.